

Marek Sobczyński

Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych

Wydział Nauk Geograficznych UŁ

e-mail: marsob@geo.uni.lodz.pl

ROZWÓJ TERYTORIALNY, KSZTAŁTOWANIE SIĘ GRANIC ORAZ SYTUACJA GEOPOLITYCZNA LUKSEMBURGA

Territorial development, formation of borders and geopolitics of Luxembourg

Słowa kluczowe: terytorium, granice, geopolityka, Luksemburg

Key words: territory, borders, geopolitics, Luxembourg

Wielkie Księstwo Luksemburga należy obok Andory, Liechtensteinu, San Marino i Wysp Normandzkich do reliktywów europejskiego systemu feudalnego. Pomimo takiej genezy Luksemburg jest jednocześnie nowoczesnym państwem zachodnio-europejskim o bardzo wysokim poziomie stopy życiowej mieszkańców (Sobczyński 2011, s. 85). Skomplikowana historia Luksemburga sprawiła, iż współczesne Wielkie Księstwo jest zaledwie częścią regionu historycznego, jakim jest Luksemburg podzielony pomiędzy cztery państwa Luksemburg, Niemcy, Belgię i Francję (Margue 1979, s. 53). Również fizjograficznie obecny Luksemburg, choć tak niewielki (2586 km²) stanowi kraj zróżnicowany. Północ kraju zwana Ösling to obszar górzysty Ardenów, a południe (Guttland) stanowi fragment Wyżyny Lotaryńskiej, o znacznie łagodniejszym ukształtowaniu, choć głęboko pocięty dolinami rzek Sauer, Clerve, Mozeli i Alzette (Binsfield 2004, 9-11).

Historyczne terytorium Luksemburga, skolonizowane przez celtyckie plemię Trewirów, wchodziło w starożytności, począwszy od 53 r. p.n.e. w skład rzymskiej prowincji Belgica w Galii (Piotrowicz 1985, 10-11, Łaptos 2001, s. 412), której centrum znajdowało się w Augusta Treverorum (dziś Trewir w Niemczech leżący 21 km od granicy luksemburskiej) (Łaptos 2002, s. 156). Po rzymskich reformach administracyjnych Dioklecjana, ziemie luksemburskie wraz z fragmentami dzisiejszej Lotaryngii znalazły się w prowincji Belgica Prima, a Ren stanowił granicę Imperium Rzymskiego z Agri Decumates (plemieniem Alemanów) (Jameson 1973, s. 3, Łaptos 1995, s. 13). Jednak poza trzema ważnymi szlakami drogowymi, które przecinały ziemie współczesnego Luksemburga, Rzymianie nie wzniesli tu żadnych znaczących miast, a ich większe ośrodki znajdowały się w nieodległych

Trewirze i Metz (Divodorum) (Margue 1979, s. 3). Po pięciu wiekach panowania rzymskiego, od 407 r. na obszarze historycznych ziem Luksemburga pojawiły się wpływy frankońskie, szczególnie w okresie panowania Chlodwiga (481-511), kiedy nastąpiła też chrystianizacja miejscowej ludności (Łaptos 2002, s. 156). Od 555 r. ziemie te znalazły się, jako prowincja Austrazja, w Królestwie Franków. Okres ten wycisnął silne piętno na omawianym obszarze, gdyż we wschodniej części ziem luksemburskich Frankowie wprowadzili swój język (*moselfränkisch*), podczas gdy zachód tych ziem pozostał przy dialekcie romańskim (waloński) (Łaptos 2001, s. 412). Granica ta posłużyła w 1839 r. do rozdzielenia ludności mówiącej językiem romańskim od ludności germańskojęzycznej i stanowi obecnie zachodnią granicę Wielkiego Księstwa (Treffers-Daller, Willemyns 2002, s. 5, Szul 2009, s. 203).

Po rozpadzie państwa frankońskiego w 843 r. na mocy traktatu z Verdun historyczne ziemie Luksemburga znalazły się w części przyznanej Lotarowi, stanowiącej południkowy pas od Morza Północnego po Morze Śródziemne i wraz z Lotaryngią jako *Francia media* weszły później w skład Królestwa Włoch. Był to jednak związek epizodyczny i na skutek dalszych podziałów dziedzictwa Franków pomiędzy synów Lotara ukształtowała się jako odrębna kraina tzw. wielka Lotaryngia sięgająca od Fryzji po Burgundię, w ramach której zawierały się ziemie luksemburskie (Łaptos 2002, s. 159). Kraina ta znalazła się w newralgicznym geopolitycznym punkcie kontynentu europejskiego i od tego momentu stała się obszarem rywalizacji potęg europejskich na linii wschód-zachód trwającym aż do XX wieku (Łaptos 2001, s. 413, 2002, s. 159).

Dalsze właśnie rodowe potomków Lotara prowadziły do kolejnych podziałów, w toku których nazwa Lotaryngia zawężała się do względnie niedużego obszaru, który dziś zajmuje. W 870 r. na mocy układu z Meerssen obecne ziemie luksemburskie podzielono wzdłuż Mozy i Ourthe, tak iż na wschodzie było już władztwo niemieckie, na zachód lotaryńskie. Ten podział dzielił już historyczny obszar Luksemburga (Łaptos 2002, s. 159). Wprawdzie długo się ten podział nie utrzymał, bo na mocy kolejnego traktatu z Verdun z 925 r. całość Lotaryngii przypadła na kilka wieków wschodnim Frankom (Niemcom), ale był pierwszym sygnałem, iż omawiane ziemie stają się przestrzenią wielowiekowej rywalizacji sąsiadów (Margue 1979, s. 12). Lotaryngia początkowo utrzymała jeszcze pewną autonomię ale w 959 r. dokonano podziału prowincji na dwie odrębne jednostki: Lotaryngię Górną podległą biskupstwu w Trewirze oraz Lotaryngię Dolną zależną od biskupstwa w Liège. Również ten podział dokonał się kosztem historycznych ziem luksemburskich, tym razem dzieląc je w układzie równoleżnikowym (Łaptos 2002, s. 159).

Sam Luksemburg jako jednostka przestrzenna wówczas jeszcze nie istniał, ale dokonany podział Lotaryngii stanowił genezę jej powstania. Górną Lotaryngię w 959 r. objął we władanie, z nadania arcybiskupa Kolonii Brunona (brata cesarskiego), lotaryński hrabia Fryderyk, panujący już w hrabstwach Baru i Metz (Łaptos 2002, s. 160). Jeden z braci nowego władcy Adalberon był już biskupem Metz, a drugi - Zygfryd miał się okazać kluczową postacią dla dziejów Luksem-

burga, założycielem państwa i narodu. Roman Szul (2009, s. 28) genezę powstania narodu luksemburskiego wywodzi wręcz od osoby tego władcy feudalnego, którego uznał za czynnik pierwotny wyodrębnienia się narodu.

Kluczową datą dla historiografii luksemburskiej jest rok 963, kiedy ów Zygfryd (Siegfried, Sigefroi de Arras) nabył od benedyktyńskiego opactwa Saint-Maximin w Trewirze niewielki zamek zawieszony nad rzeką Alzette na skale zwanej Lucilinburhuc. Odbyło się to w Niedzielę Palmową na zasadzie wymiany ziemi w zamian za dobra w Feulen koło Echternach. Wkrótce uzyskał Zygfryd od arcybiskupa Brunona stosowne dokumenty, podpisane też przez hrabiego Górnej Lotaryngii Fryderyka, potwierdzające prawo do nabytych włości, które są obecnie traktowane, jako akty założycielskie Luksemburga, choć niczego takiego tam nie zapisano (Péporté 2007, s. 20-27). Formalnie władców tytułowano hrabiami Ardenów. Tym niemniej do 17 kwietnia 963 r. wywodzi się istnienie hrabstwa luksemburskiego.

Bez wątplenia lokalizacja zamku była niezwykle korzystna strategicznie, otoczony przez dolinę rzeki z trzech stron, pozwalał całkowicie kontrolować ruch na rzymskim trakcie Reims-Arlon. Po ufortyfikowaniu tego miejsca w 987 r. w otoczeniu zaczęło powstawać miasto, a dobra Zygfrйда w 979 r. powiększyły się o opactwo w Echternach. Sukces rodu Zygfrйда i domu Luksemburgów przyniosły udane związki małżeńskie jego dzieci zawarte w latach 995-1000, które dały rodowi tytuł książąt bawarskich, a nieco później także cesarski (Łaptos 2002, s. 161). Poza Bawarią i Karyntią władali też Dolną Lotaryngią.

Jednak pierwsze sukcesy terytorialne Luksemburczyków nie okazały się jeszcze trwałe. W 1136 r. hrabstwo Luksemburga, a z nim hrabstwa Namur, Laroche i Durbuy przeszły we władanie hrabstwa Hainaut (dziś w południowej Belgii). Następnie Luksemburg znalazł się w unii personalnej z hrabstwem Baru (Bar-le-Duc) do 1214 r., a kraj dostał się we władanie Limburgii (Łaptos 2002, s. 163, 2001, s. 413). Zmiany te związane były z kolejnymi małżeństwami luksemburskiej hrabiny Ermezyndy, która tym sposobem ponownie zjednoczyła ziemie luksemburskie, osiągając obszar, który miał później przetrwać aż do podziału w 1839 r. W tych czasach rozciągłość terytorialna księstwa obejmowała obszar pomiędzy Hohes Venn, Metzem, Saarą i Ardenami. Poza samym Luksemburgiem obejmował on także hrabstwa namurskie Laroche i Durbuy oraz markizat Arlon (Péporté 2007, s. 212). W 1226 r. po śmierci kolejnego małżonka Ermezynda sama przejęła rządy jako hrabina Luksemburga i markiza Arlonu. Ważnym faktem jest, iż małżeństwa hrabiny poszerzały Luksemburg wyłącznie o regiony romańskie, co przyniosło popularność języka francuskiego. Kolejny władca poszerzył jeszcze włości o hrabstwo Vianden, markizat Arrancy, seniorie Ambleve, Saint Vith i d'Aywaile, a jego syn w 1308 r. wybrany na króla Niemiec jako Henryk VII w 1312 r. sięgnął po koronę cesarską (panował jednak tylko rok) (Jameson 1973, s. 38, Łaptos 2001, s. 413). Ustalony od X w. jako siedziba hrabiów zamek w Luksemburgu, został otoczony zabudową miejską z murami obejmującymi powierzchnię 5 ha, którą do XIV zamieszkiwało ok. 5 tys. osób (Łaptos 2002, s. 164).

Ten pierwszy sukces Luksemburgów dał rodowi asumpt do poszukiwania podstaw utrzymania wysokiej pozycji kosztem zdobyczy w Europie Środkowej. Wybór okazał dobry, gdyż przyniósł w XIV w. Luksemburgowi największy w jego historii rozkwit. Podobną drogę przeszli już Habsburgowie, którzy z Alzacji i Szwajcarii przenieśli się do Austrii i Styrii.

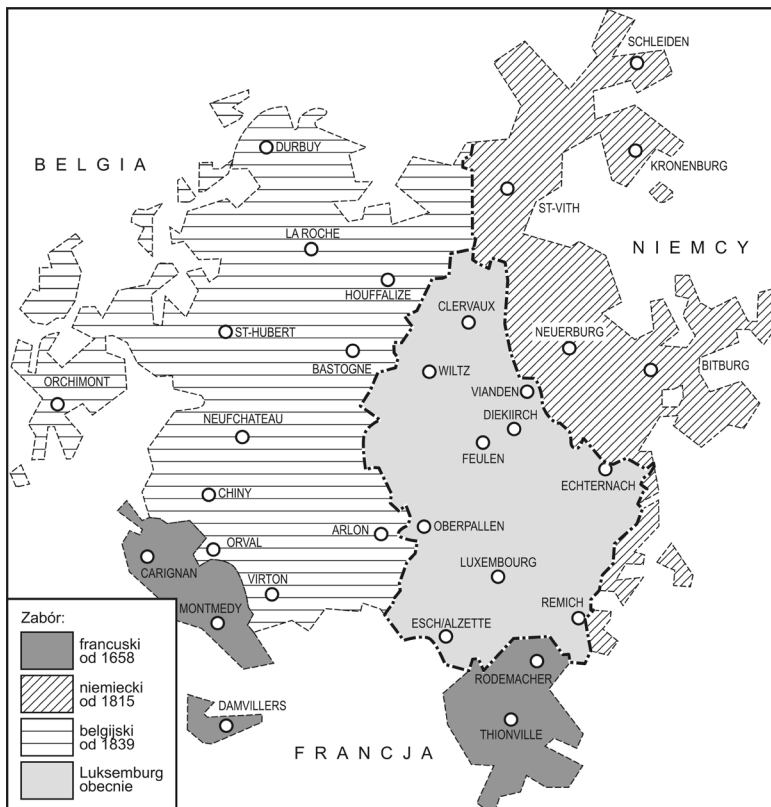
W 1310 r. władcy Luksemburga zostali wówczas królami Czech (Jan I Luksemburski, w latach 1310-1335 także tytułarny król Polski), później odebrali Piastom księstwa śląskie (do 1368), w latach 1346-1437 byli królami Niemiec, władali również obszarem od Antwerpii po Brukselę, byli od 1387 r. królami Węgier, od 1373 elektorami Brandenburgii wraz z Nową Marchią (po Wałcz), a w wiekach XIV - XV także kilkakrotnie cesarzami rzymskimi narodu niemieckiego. Dzięki jednemu z tych cesarzy – Karolowi IV (1346-78) Praga stała się w 1348 r. pierwszym miastem uniwersyteckim w tej części Europy, a sam Luksemburg w 1354 r. został podniesiony do rangi księstwa (Łaptos 2002, s. 169). Księstwo Luksemburskie pod rządami księcia Waława I (w latach 1354-1387) też poszerzało swoje posiadanie o Brabancję, Limburgię, markizat Antwerpii, hrabstwo Chinny (w 1364 r. stąd podwójny tytuł książąt Luksemburga i hrabiów Chinny) oraz ziemie Schoenecken, Kenigsmacher, Fauquemont, Herbeumont i Masson, ponadto w zależności wasalnej pozostawało hrabstwo Nassau-Vianden (Péporté 2007, s. 222). Luksemburg osiągnął wówczas apogeum swojego rozwoju terytorialnego obejmując ziemie od Schleiden k. Malmédy (dziś w Belgii) na północy, po przedmieścia Metz (dziś Alzacja) na południu, i od Sedanu na zachodzie, po Saarę na wschodzie, o łącznej powierzchni ponad 10 tys. km², a zatem obszar czterokrotnie większy od obecnego terytorium Wielkiego Księstwa (Łaptos 2002, s. 171).

Kres świetności rodu przyniosła bezpotomna (w linii męskiej) śmierć Zygmunta Luksemburskiego w 1437 r. kończąca panowanie dynastii luksemburskiej w Niemczech i Europie Środkowej (Łaptos 2002, s. 173). Dobra luksemburskie zgodnie z umową pomiędzy rodami przejęli Habsburgowie. Córka zmarłego, Elżbieta próbowała zainteresować wykupem księstwa za 120 tys. florenów swojego męża, księcia austriackiego, lecz ten zmarł już w 1439 r. oraz swojego zięcia, księcia saksońskiego (był zbyt ubogi), ale ostatecznie w 1441 r. traktatem z Hesdin sprzedała Luksemburg księciu burgundzkiemu za 180 tys. florenów i dożywotnią rentę 7 tys. florenów rocznie, za co ją z ojczyzny wygnano.

Burgundia objęła rządy w Luksemburgu w 21 listopada 1443 r., ale już w 1482 r. wraz z całym południowymi Niderlandami dostał się Luksemburg pod panowanie Austrii (Habsburgów) (Thewes 2008, s. 3, Łaptos 2001, s. 415). Księstwo zachowało jednak swoją odrębność administracyjną choć znacznie silniej powiązane ją z prowincjami belgijskim i związek ten utrzymał się aż do 1839 r. (Łaptos 2002, s. 174). W roku 1542 Luksemburg dostał się na krótko pod panowanie francuskie, a Franciszek I przyjął tytuł księcia Luksemburga, ale nie przerwało to procesu jednoczenia całych Niderlandów, zwieńczonego układem z Augsburgu w 1548, który ogłaszał Siedemnaście Prowincji Niderlandzkich krajem Rzeszy (Łaptos 2002, s. 181). Panowanie Habsburgów w Austrii i Hiszpanii sprawiło, iż od 1555 r. Luk-

semburg stał się własnością linii hiszpańskiej tego rodu (Köller 1981, s. 27). Nadal jednak księstwo zachowało autonomię administracyjną i sądowniczą (Łaptos 2001, s. 415).

W okresie reformacji Luksemburg zachował związek z katolicyzmem, potem objęła go wojna trzydziestoletnia (od 1635), a pokój westfalski z 1648 r. nie zakończył wojen na obszarze Luksemburga. Dopiero na mocy zawartego w 1659 r. traktatu pirenejskiego zapanował pokój, ale granicę francusko-hiszpańską ustalono tak, że sam Luksemburg został podzielony (ryc. 1). Część południowa kraju z miastami Thionville, Montmédy, Marville, Yvoix-Carignan została włączona do Francji. Realizując agresywną politykę Francja okupowała, od 1678 r., dwie trzecie powierzchni Luksemburga, a w okresie 1684-97 podporządkowała sobie całe księstwo (Dostert, Margue 2002, s. 13). Jednak rządy Ludwika XIV przyniosły Luksemburgowi rozwój ekonomiczny, w szczególności związany z inwestycjami wojskowymi, w tym fortyfikacją samej stolicy (Łaptos 2001, s. 415). Wówczas nadano Luksemburgowi miano „Gibraltaru Północy” i głównej twierdzy wypadowej na terytorium Nadrenii (Binsfeld 2004, s. 15).

Ryc. 1. Zabory ziem Luksemburga przez sąsiadów w XVII-XIX w.

Źródło: opracowanie własne

Fig. 1. Land annexations by Luxembourg's neighbors in the 17th – 19th c.

Source: own elaboration

Na mocy traktatu z Rijswijk 20 września 1697 r. Luksemburg ponownie wrócił pod panowanie Hiszpanii i stan ten utrzymał się zawarcia układów w Rastadt (6 marca 1714 r.) i Antwerpii (11 listopada 1715 r.), na mocy których Luksemburg wraz z całym Niderlandami Południowymi przypadł austriackim Habsburgom. Graniczne twierdze obsadziły natomiast wojska holenderskie i angielskie, co obciążało budżet księstwa (Łaptos 2002, s. 189-191, Margue 1979, s. 41, Balicki, Bogucka 1989, s. 190). Habsburgowie po utracie Bawarii próbowali zrekompenzować straty terytorialne oferując Luksemburg w zamian za Salzburg lub jedno z księstw włoskich, a Maria Teresa oferowała oddanie księstwa Francji w zamian za jej wsparcie przeciwko Turcji, co dowodzi, iż niezbyt cenili sobie luksemburski tytuł księżęcy (Łaptos 2002, s. 194). W 1792 r. na granicy luksemburskiej toczyły się rokowania, podczas których Austria próbowała wymienić ziemie belgijskie na Bawarię, ale ostatecznie uzgodniono tylko drugi rozbiór Rzeczypospolitej, w którym Habsburgowie nie wzięli udziału.

W 1795 r., po kilkumiesięcznym oblężeniu twierdzy luksemburskiej, kraj dostał się od 1 października wraz z całym Niderlandami austriackimi we władanie republikańskiej Francji. Terytorium Luksemburga podzielono pomiędzy trzy departamenty francuskie, z których największy fragment objął departament Forêts (Łaptos 2001, s. 415). Formalnie cesję tę zatwierdzono układem w Campo Formio (1797) (Łaptos 2002 s. 196). Również w okresie rządów napoleońskich (1799-1815) Luksemburg pozostawał w składzie Francji, rozwijając w tym okresie produkcję hutniczą.

Po klęsce Napoleona już 4 kwietnia 1814 r. do księstwa wkroczyły wojska alianckie. Obszary na wschód od Mozy wraz z Liège i departamentem Forêts znalazły się pod pruską okupacją (Thewes 2008, s. 4). Natomiast przyszłe losy Niderlandów rozstrzygały się w trakcie negocjacji w Paryżu i Wiedniu. Austria nie wyrażała ochoty powrotu do Luksemburga, choć społeczeństwo księstwa tego oczekiwało. Anglia była zwolennikiem przekazania Niderlandów Holendrom, w celu oddzielenia się buforem od Francji. Prusy zamierzały przejąć Nadrenię, ale armia miała na myśli całość terytorium, a politycy woleli zachować bufor od strony Francji, co stwarzało Luksemburgowi szansę na odzyskanie suwerenności. Ostatecznie Prusy najpierw zaoferowały Austrii stworzenie państewka środkoworeńskiego, a po rezygnacji Habsburgów, zaoferowały Luksemburg Bawarii w zamian za Moguncję (Łaptos 2002, s. 198). W obliczu protestu dynastii orańskiej, Prusy w oparciu o tajne ustalenia z Paryża dokonały zaboru luksemburskich regionów Bitburga i Igel po prawej stronie Mozeli i Ourthe, a resztę ziem księstwa zaoferowały Holandii. Historiografia luksemburska akt ten nazywa drugim rozbiorem księstwa (Łaptos 2002, s. 199). Wilhelm Orański 16 marca 1815 r. dołączył do tytułu króla Niderlandów tytuł księcia Luksemburga (Balicki, Bogucka 1989, s. 305).

W wyniku ustaleń Kongresu Wiedeńskiego z 9 czerwca 1815 r. podniesiono rangę monarchii luksemburskiej proklamując ją Wielkim Księstwem w unii personalnej z Niderlandami, ale w składzie Związku Niemieckiego. Ziem przyłą-

czonych do Prus Luksemburg jednak nie odzyskał, a skromną rekompensatą było przekazanie mu regionu Bouillon w Ardenach, wcinającego się głębokim klinem w belgijską część ziem luksemburskich (Binsfield 2004, s. 14, Łaptos 2002, s. 199, 2001, s. 415, Thewes 2008, s. 5; ryc. 1). Twierdzą w Luksemburgu obsadzili Prusacy, dlatego Holendrzy nie mianowali nawet w tej osiemnastej prowincji swojego gubernatora wojskowego. Monarcha nie odwiedzał miasta Luksemburg, a przedstawiciele Wielkiego Księstwa przyjmował w Arlon lub Bouillon. Ludność Luksemburga akceptowała ten stan rzeczy zadowolona, iż uniknęła losu tej części kraju, którą przyłączono do Prus (Łaptos 2002, s. 199).

Rewolucja ludności belgijskiej w sierpniu i wrześniu 1830 r. przeciw panowaniu orańskiemu objęła też ziemie luksemburskie, choć nie były one szczególnie aktywne. Twierdza w Luksemburgu poddała się powstańcom jako jedna z trzech ostatnich (Łaptos 1995, s. 154). Proklamacja niepodległości Belgii ogłoszona w Brukseli 10 listopada 1830 r. obejmowała zatem formalnie także ziemie luksemburskie. Podczas konferencji londyńskiej rozpoczętej 4 listopada 1830 r. wymuszono rozejm i uznanie niepodległości Belgii (10 listopada), na co wpłynęło m. in. zaangażowanie Rosji w tłumienie powstania listopadowego w Polsce. Podczas rokowań na temat rozdzielenia ziem holenderskich i belgijskich zapisanych w preliminarzach pokojowych z 26 czerwca 1831 r., a następnie w układzie z 14 października 1831 r., za granicę pomiędzy nimi uznano linię z 1790 r., a kwestię przynależności Wielkiego Księstwa oraz Limburgii pozostawiono do decyzji dyplomatów (Łaptos 2002, s. 201, Łaptos 1995, s. 158, Balicki, Bogucka 1989, s. 313). Belgowie kontestowali jednak ten układ żądając przyznania im Flandrii zelandzkiej, Limburgii i Luksemburga i 1 lutego ich parlament odrzucił te ustalenia, co dla Luksemburga oznaczało dalszą niepewność przyszłych losów. 26 czerwca 1831 r. zapadła decyzja, iż do momentu ostatecznego rozstrzygnięcia ziemie luksemburskie pozostaną pod administracją wojskową Belgii (Łaptos 1995, s. 162). Jednakże po wyborze króla Belgów Leopolda, w sierpniu 1831 r. wybuchła kolejna wojna z Holandią, która po dziesięciodniowej kampanii pokonała niemal całkowicie wojska belgijskie, a od klęski kraj ten uratowała interwencja militarna Francji i Anglii. Na mocy ustaleń konferencji londyńskiej, z 14 listopada 1831 r., Belgia nie tylko traciła szansę na uzyskanie Flandrii zelandzkiej, ale musiała się zgodzić na podział ziem luksemburskich, których fragmenty walońskie zachowywała, ale oddawała Holandii jako Wielkie Księstwo Luksemburga fragmenty germańskie (Łaptos 1995 s. 163, Łaptos 2002, s. 201). Podobnie wzdłuż Mozy podzielono ziemie Limburgii. Belgia pokonana w wojnie musiała uznać te warunki, ale odrzuciła je Holandia. W Luksemburgu rządził wówczas rząd aliancki gen. Bernharda Weimarskiego, którego celem było wywoływanie konfliktów z garnizonem pruskim, przez co musiał ostatecznie uciec do Holandii. Drugą połową kraju zarządzili Belgowie, którzy też wywoływali konflikty z wojskami holenderskimi. Belgia liczyła, iż utrzyma zajęte ziemie luksemburskie, a Holandia, że odbuduje dawną wielkość swego królestwa po przewidywanej zmianie decyzji mocarstw. Ostatecznie dopiero 14 marca 1838 r. Wilhelm I Orański ratyfikował traktat dzielący ostatecznie

ziemie luksemburskie na część belgijską (walońską) i holenderską (obecne Wielkie Księstwo). W ostatniej chwili jeszcze baron Nothomb zdołał oderwać od Luksemburga region Arlon z jego siedzibą rodową w Messancy. Luksemburg stracił połowę populacji (175 tys.) i prawie dwie trzecie terytorium (4300 km²) (ryc. 1). Formalnie traktat londyński, który wszedł w życie 14 kwietnia 1839 r., gwarantował autonomię Luksemburga, ale dążący do rewanzu za probelgijskość ludności Holendrzy, nie nadali obiecanej konstytucji, a co gorsze zaprzestali chronić Luksemburg przed podległością Związkowi Niemieckiemu, który kierował ministerstwem służb cywilnych (Łaptos 2002, s. 202, Thewes 2008, s. 7). Traktat z 1839 r. historiografia luksemburska określa jako trzeci rozbiór kraju (Łaptos 2001, s. 416). W nowych granicach Luksemburg stał się w praktyce krajem jednego języka – dominował dialekt języka niemieckiego *Lëtzebuergesch* (Binsfeld 2004, s. 22).

Dopiero rządy Wilhelma II, w latach 1840-49, dały podstawy nowoczesnej państwowości Luksemburga. 12 października 1841 r. ogłoszono pierwszą konstytucję opartą na zasadach federalnych z mianowanym przez wielkiego księcia zgromadzeniem. Przeprowadzono też liczne reformy unowocześniające państwo (Dostert, Margue 2002, s. 19). Duże kontrowersje związane były z kwestią unii celnej z Prusami, którą popierał monarcha, ale odrzucali mieszkańcy, dla których oznaczało to zerwanie liberalizacji handlu z Belgią. Ostatecznie układ ratyfikowano 8 lutego 1842 r., ale z uwzględnieniem uprzywilejowania Belgii.

Jeszcze ważniejsze reformy dotyczyły praw politycznych Luksemburczyków, którym zezwolono na zwołanie 19 kwietnia 1848 r. własnej konstytuanty i uchwalanie 23 kwietnia nowej konstytucji luksemburskiej zrównującej w prawach Wielkie Księstwo z Królestwem Niderlandów. Odbyły się też pierwsze wybory parlamentarne (Jameson 1973, s. 39, Łaptos 2002, s. 203). Kolejny władca holenderski Wilhelm III nie kontynuował już tak liberalnej polityki, a namiestnikiem w Wielkim Księstwie mianował młodszego brata Henryka. W 1854 r. parlament luksemburski został rozwiązany. Ograniczono wolności osobiste, a 27 listopada 1856 r. narzucono krajowi nową konstytucję, wprowadzając prawa Związku Niemieckiego (Łaptos 2002, s. 204).

Dalsze zmiany statusu Wielkiego Księstwa są konsekwencją wojny prusko-austriackiej z 1866 r. i klęski Austrii w bitwie pod Sadową, co naruszało równowagę sił w całej Europie. Francja, w zamian za neutralność w tym konflikcie, liczyła na zyski terytorialne. W pierwszym rządzie liczyła na palatynat bawarski i zgodę na okupację Belgii, ale dla kanclerza Bismarcka lepszym rozwiązaniem było oddanie Francji Luksemburga, marginalnego dla Prus, od chwili gdy kraj ten odmówił przystąpienia do Związku Północnoniemieckiego (Łaptos 2002, s. 205). Wołę pozbycia się Wielkiego Księstwa, za odszkodowaniem 5 mln franków w złocie, wykazywał nawet sam jego władca Wilhelm III Orański, który bał się utraty Limburgii na rzecz Prus i liczył na sojusz z Francją. Luksemburczycy mieli mieć prawo plebiscytu, czy chcą być włączeni do Francji, czy do Związku Północnoniemieckiego. Cesję zapowiedziano na 31 marca 1867 r. ale opierał się jej książę Henryk, liczący na uzyskanie niezależności Luksemburga. Cesja zapewne doprowadziłaby

do wojny prusko-francuskiej, a Francja liczyła, że może uda jej się choć uzyskać wycofanie garnizonu pruskiego z Wielkiego Księstwa. Z kolei Austria i Rosja proponowały połączenie Luksemburga z Belgią, w zamian za rekompensatę terytorialną dla Francji z belgijskich regionów Mariembourg i Phillippeville. Na to nie zgadzała się z kolei Belgia. Słabość Francji i agresywność Prus źle rokowały przyszłości Luksemburga, choć duże znaczenie miała postawa holenderskiego namiestnika ks. Henryka, który propagował ideę państwowości i niezależności Wielkiego Księstwa (Łaptos 2002, s. 205).

Ostatecznie udało się skłonić Prusy do udziału w międzynarodowej konferencji w Londynie, gdzie 11 maja 1867 r. w artykule 2 ogłoszono suwerenność państwową, wieczystą neutralność i demilitaryzację Wielkiego Księstwa Luksemburga, gwarantowaną przez Austrię, Prusy, Francję, Rosję i Wielką Brytanię, w granicach ustalonych 19 kwietnia 1839 r. (Łaptos 2002, s. 203). Luksemburg stał się miastem otwartym a fortyfikacje zburzono. Nową suwerenną konstytucję Wielkiego Księstwa ogłoszono 17 października 1868 r. (The Constitution... 1976). Po śmierci Wilhelma III w 1890 r. wymarła w linii męskiej niderlandzka dynastia orańska. Na tronie wielkoksiążęcym zastąpił go Adolf Nassau, co oznaczało rozwiązanie unii personalnej z Holandią i początek luksemburskiej linii panującej. Niepodległość kraju zbiegła się z intensywną industrializacją jego południowej części w oparciu o hutnictwo żelaza, co spowodowało, że Luksemburg na początku XX w. znalazł się w pierwszej szóstce potęg przemysłowych świata (Łaptos 2002, s. 207, Thewes 2008, s. 12). Rząd Wielkiego Księstwa włączył się aktywnie do polityki międzynarodowej i był m.in. współautorem konwencji haskich regulujących prawo międzynarodowe. W 1912 r. zmieniono zasady sukcesji dopuszczając jej kontynuację w linii żeńskiej (Jameson 1973, s. 40).

Neutralność Luksemburga nie przetrzymała jednak największego konfliktu początku XX w., gdyż w dniu 2 sierpnia 1914 r. wojska niemieckie zajęły Wielkie Księstwo. Pomimo okupacji rząd nadal funkcjonował i dopiero w czerwcu 1915 r. Niemcy ogłosiły terytorium Luksemburga teatrem wojennym. Wojska niemieckie opuściły Wielkie Księstwo w tym samym dniu, kiedy powstało odrodzone Państwo Polskie (11 listopada 1918 r.), ale zastąpiły je siły alianckie, głównie francuskie. Nastąpiła też zmiana na tronie, gdyż wielka księżna oskarżana o współpracę z okupantem musiała abdykować na rzecz siostry (Łaptos 2002, s. 210, 2001, s. 417). Zachód jednak nie spieszył się z nawiązaniem stosunków z Wielkim Księstwem. Nie ominęły również Luksemburga, powszechne wówczas w Europie, próby puczów bolszewickich. Tu również doszło do prób proklamacji republiki socjalistycznej (Łaptos 2002, s. 210). Pierwsza taka próba nastąpiła jeszcze w warunkach okupacji 9 listopada 1918 r., druga w dniu wyjścia wojsk niemieckich. Najpoważniejsza była trzecia próba, kiedy 10 stycznia 1919 r. grupa posłów parlamentu ogłosiła obalenie monarchii i utworzyła Komitet Bezpieczeństwa Publicznego, określając go rządem republikańskim. Już następnego dnia wojska francuskie rozpedziły ten radziecki rząd.

Luksemburg nie został zaproszony na paryską konferencję pokojową i nie uczestniczył w tworzeniu ładu wersalskiego, ale jego byt państwowy w świetle tez Wilsona nie był zagrożony. Traktat wersalski potwierdzał państwowość Luksemburga i unieważniał dawne powiązania Wielkiego Księstwa z Niemcami, w szczególności z dniem 1 stycznia 1919 r. znosił unię celną pomiędzy tymi państwami (Thewes 2008, s. 14). Ponieważ sytuacja polityczna kraju nie była jednak klarowna, 28 września 1919 r. przeprowadzono referendum ustrojowe, w którym 77,8% głosujących opowiedziało się za utrzymaniem monarchii, a 70% wybrało unię celną z Francją (reszta optowała za Belgią). Problem polegał na tym, że Francja wolała utrzymać dobre relacje z Belgią i nie godziła się na unię z Luksemburgiem, więc ostatecznie 25 lipca 1922 r. Wielkie Księstwo zawarło unię ekonomiczną z Belgią na 50 lat, dając tym samym początek procesowi integracji gospodarczej Europy (unia ta przekształciła się później w Beneluks) (Łaptos 2002, s. 212, Köller 1981, s. 28). Kolejne umowy rozszerzyły współpracę z Belgią o zagadnienia monetarne i kolejowe. Od 1923 r. gospodarka Luksemburga zaczęła się ponownie szybko rozwijać. Pomimo utrzymania statusu neutralności Luksemburg w 1920 r. został przyjęty do Ligi Narodów (Łaptos 2001, s. 417). Korzystne politycznie były dla Luksemburga traktaty lokarneńskie jak również pakt reński, którego stroną jednak nie był. Aktywnie działał rząd luksemburski na polu utrzymania pokoju, m.in. jako jeden z pierwszych sygnował pakt Brianda-Kelloga. Wraz z osłabianiem się roli Ligi Narodów Luksemburg zaczął się silniej wiązać z tzw. grupą z Oslo, czyli neutralnymi państwami skandynawskimi oraz Belgią i Holandią. Grupa ta proponowała mediację jeszcze w dniu podpisania układu Ribbentrop-Mołotow.

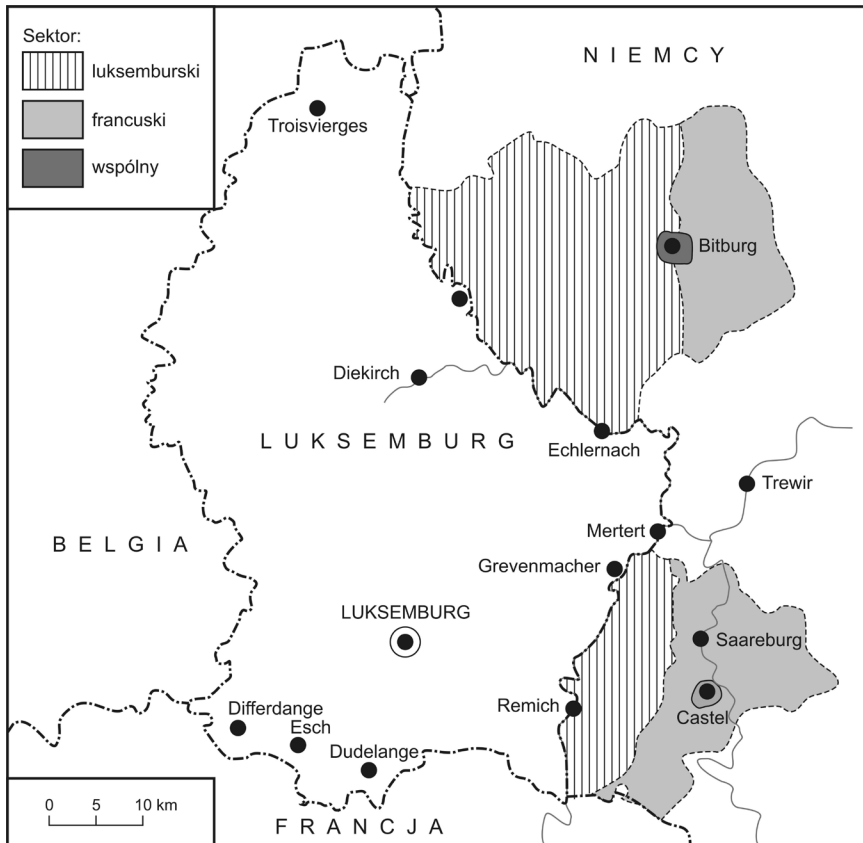
Podobnie jak w pierwszym konflikcie światowym, tak i w trakcie drugiej wojny neutralność Luksemburga została pogwałcona, gdy 10 maja 1940 r. wkroczyły tam wojska niemieckie. Wojska francuskie zajęły południe kraju, ale do starć z Niemcami nie doszło, bo celem wojsk niemieckich była agresja na terytorium Francji przez Belgię. Rząd luksemburski ogłosił kapitulację zanim zdołano sformować własny batalion. Pomna doświadczeń siostry wielka księżna natychmiast udała się na emigrację do Portugalii, a po miesiącu do Stanów Zjednoczonych, natomiast emigracyjny rząd wybrał Kanadę, gdzie ostatecznie w Montrealu osiadła też monarchini. Dnia 14 sierpnia 1940 r. ogłoszono przyłączenie Luksemburga bezpośrednio do Rzeszy, co społeczeństwo przyjęło biernym oporem m.in. nosząc niepodległościowe symbole na ubraniach (Thewes 2008, s. 15). Powstała jednak również, jedyna legalna, partia kolaboracyjna.

Rząd luksemburski na emigracji nadal był aktywny na forum międzynarodowym i złożył nawet propozycję powojennego ładu w swojej części Europy (projekt Jeana-Louisa Enscha) proponując konfederację państw lotaryńskich złożoną z: Luksemburga, Belgii, Holandii, Szwajcarii oraz nowych państw: Alzacji, Lotaryngii, Badenii, Nadrenii, Saary i Palatynatu. Państwo to o powierzchni 165 tys. km², miałoby ok. 30 mln mieszkańców (w tym Niemcy stanowiliby jedynie 25%). Celem było z jednej strony rozbięcie terytorialne Niemiec, ale z drugiej integracja Europy. Zakończenie okupacji Luksemburga nastąpiło 20 września 1944 r. wraz

z wkroczeniem wojsk amerykańskich (Łaptos 2002, s. 220). W składzie wyzwolen-
czych wojsk brytyjskich do kraju powrócili, trzy dni później, mąż wielkiej księżnej
i ks. Jan, sukcesor tronu oraz rząd. Jednak niemiecka kontrofensywa w Ardenach
sprawiła, że południe kraju ponownie dostało się pod okupację i wyzwolono je do-
piero w lutym 1945 r. Wówczas do stolicy powróciła też wielka księżna Szarlotta.

Zniszczenia wojenne były w Luksemburgu dość znaczące, przede wszystkim
w rejonach Echternach, Vianden i Oesling. Kraj stracił ok. 30% zabudowy i 5,7
tys. osób, co stawia Luksemburg na drugim miejscu listy strat osobowych pośród
państw Zachodu (Binsfield 2004, s. 19; Łaptos 2002, s. 221).

Klęska Niemiec w drugiej wojnie światowej skłoniła państwa alianckie do wy-
suwania roszczeń terytorialnych wobec przegranych. Także mały Luksemburg
zgłosił takie sugestie w lecie 1945 r. za sprawą rządzącej w Wielkim Księstwie par-
tii Luksemburskiej Unii Narodowej. Roszczenie dotyczyło terytorium utraconego
na mocy traktatu wiedeńskiego z 1815 r. aż do rzeki Saary. W listopadzie 1945

Ryc. 2. Luksemburska strefa okupacyjna w Niemczech 1945-1949

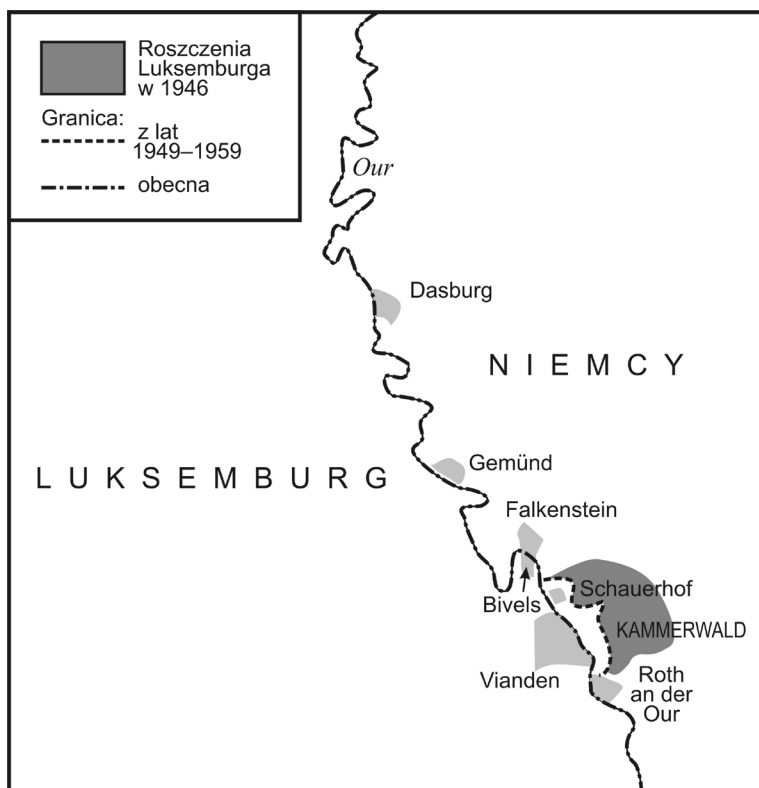
Źródło: opracowanie własne w oparciu o: http://www.absoluteastronomy.com/topics/German_occupation_of_Luxembourg_in_World_War_II

Fig. 2. Luxembourg's occupation zone in Germany 1945-1949

Source: own elaboration

r. oddziały luksemburskie wkroczyły do francuskiej strefy okupacyjnej Niemiec i zainstalowały tam dwa garnizony (ryc. 2).

Rząd Luksemburga wystosował 27 listopada 1946 r. memorandum żądając przesunięcia granicy w głąb terytorium Niemiec na odległość 5-10 km. Obszar roszczeń wynosił 544 km² i obejmował niemieckie pograniczne gminy Bitburg, Our, Saarburg i Prüm zasiedlone przez niespełna 32 tys. mieszkańców. Stanowiło to ok. 20% terytorium utraconego w 1815 r. na rzecz Prus (ryc. 3). Wielkie Księstwo żądało przejścia linii kolejowej na niemieckim brzegu Mozeli i obszaru potrzebnego do budowy zapory na rzece Ourthe, a zatem całkowitej kontroli dopływów rzek Sûre i Mozeli. Luksemburg chciał także otrzymać prawo eksploatacji kopalni Basenu Akwizgrańskiego oraz dostaw niemieckiego węgla koksującego przez 40 lat po 3,5 mln ton rocznie. Chodziło o kopalnię Nordstern w enklawie Ensweiler-Bergwerksverein, w której już w okresie międzywojennym aktywny był kapitał luksemburski. Niestety trzy mocarstwa alianckie Stany Zjednoczone, ZSRR i Wielka Brytania zgodnie odrzuciły roszczenia, nie tylko Luksemburga, ale także Belgii i Holandii, motywując to koniecznością zapewnienia przestrzeni dla

Ryc. 3. Terytorium Kammerwald przyłączone w latach 1949-1959 do Luksemburga
Źródło: opracowanie własne w oparciu o *Ordonnance* no 212.. 1949.

Fig. 3 Kammerwald Territory annexed to Luxembourg in the years 1949-1959. Source: own elaboration based on *Ordonnance* no 212.. 1949.

14 milionów niemieckich uchodźców z obszarów wschodnich, odebranych przez ZSRR i Polskę.

Luksemburg popierał ideę federalizacji Niemiec, ograniczenia ich suwerenności oraz ustanowienia międzynarodowej kontroli nad Zagłębiem Ruhry. Zażądał też od Niemiec 6 mld dolarów reparacji wojennych (Łaptos 2002, s. 223).

Na konferencji sześciu mocarstw w Londynie 7 czerwca 1948 r. sprawa roszczeń państw Beneluksu powróciła i została w przypadku Luksemburga zaspokojona kosztem Francuskiej Strefy Okupacyjnej Niemiec (*Ordonnance* no 212 1949). W dniu 23 kwietnia 1949 r. Luksemburg otrzymał z terytorium Niemiec (Nadrenia-Palatynat) obszar Kammerwald o powierzchni 547 ha z miejscowością Roth an der Our oraz posiadłością Neuscheuerhof zamieszkanymi przez 150 mieszkańców. Luksemburg odmówił jednak przyłączenia osiedli i ostatecznie inkorporowano do kantonu Vianden jedynie tereny niezamieszkałe. Na mocy umowy pomiędzy Luksemburgiem i RFN z 11 lipca 1959 r. obszar ten został Niemcom ostatecznie zwrócony 1 października 1959 r. w zamian za reparacje w wysokości 58,3 mln marek niemieckich.

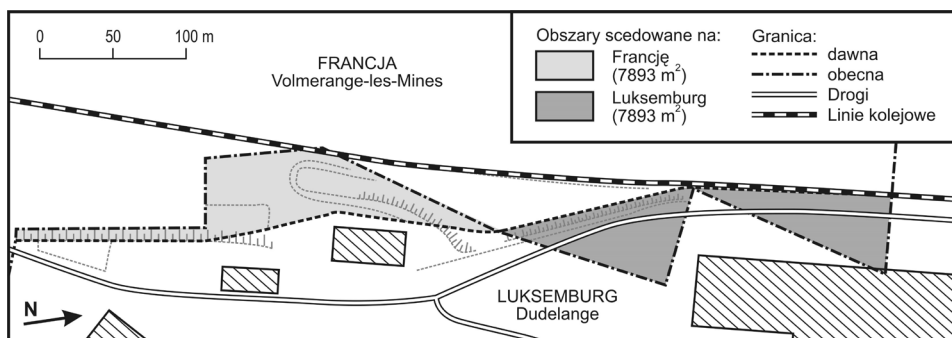
Już w trakcie wojny rząd Luksemburga na wygnaniu zawarł 5 września 1944 r. porozumienie o unii ekonomicznej z Belgią i Holandią. Po zakończeniu wojny najpierw reaktywowano Unię Ekonomiczną Belgo-Luksemburską (UEBL), a 1 stycznia 1948 r. kraj przystąpił do związku gospodarczego nazwanego Beneluksem. Wyciągnięto także wnioski z dwukrotnego nieuszanowania neutralności Luksemburga, w maju 1948 r. usunięto z konstytucji zapis o wieczystej neutralności (*The Constitution...* 1976), i Wielkie Księstwo przystąpiło do obronnego Paktu Brukselskiego (17 marca 1948 r.), a w 1949 r. do NATO, zapewniając sobie w ten sposób ochronę swej wolności (Łaptos 2001, s. 418, 2002, s. 224).

Na forum międzynarodowym Luksemburg pozostał aktywny także po drugiej wojnie światowej. Był członkiem-założycielem ONZ, Wielkie Księstwo skorzystało też na członkostwie w Planie Marshalla, a polityka ekonomiczna od forsownej industrializacji przeszła do otwarcia na gospodarkę światową (Thewes 2008, s. 17). Luksemburg przystąpił do Europejskiej Organizacji Współpracy Ekonomicznej, był członkiem założycielem Rady Europy (1949) i Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali (1951). Szczególnie ważną decyzją było przystąpienie Luksemburga do wspólnego rynku węgla i stali w czasie, gdy hutnictwo przynosiło 88% dochodów kraju z eksportu, zarobki było nawet do 40% wyższe niż u sąsiadów, a strategiczne decyzje miały zapadać w gronie wszystkich członków paktu. Argumentem „z”a było otwarcie dla Luksemburga ogromnego rynku Niemiec. Luksemburg otrzymał też 5% miejsc w Zgromadzeniu Wspólnoty, choć jego populacja liczyła tylko 0,2% ogółu. Wreszcie siedzibę tej organizacji ulokowano w stolicy Wielkiego Księstwa. Luksemburg podpisał też traktat rzymski powołujący w 1957 r. EWG, a następnie uczestniczył w jej przekształceniu w 1993 r. w Unię Europejską (Łaptos 2001, s. 418, 2002, s. 226). Od maja 1996 r. Luksemburg partycypuje, w sile 800-osobowego batalionu, w Eurokorpusie.

Gospodarka Luksemburga, po wojnie nadal bazująca na hutnictwie stali, przechodziła te same przeobrażenia, jak przemysł ciężki całego Zachodu, związane z malejącym zapotrzebowaniem na stal. Już w latach 60. XX w. dokonano restrukturyzacji produkcji przemysłowej i infrastruktury transportowej (Thewes 2008, s. 19). Lotnisko Findel zyskało rangę międzynarodowego portu tranzytowego, kraj pokryła sieć autostrad i szybkich linii kolejowych. Zmodernizowano przemysł energetyczny w oparciu o elektrownie wodne. Rozwinięto przemysł maszynowy, motoryzacyjny, elektryczny oraz przede wszystkim usługi, w tym dział międzynarodowej obsługi finansowej. W parze z restrukturyzacją gospodarki szły zmiany w prawodawstwie i liberalizacja rynku, oraz szerokie otwarcie na współpracę międzynarodową i ponadnarodową.

Luksemburg nie wzbrania się przed korektą granic, które w Europie, za sprawą ustaleń z Helsinek (1975 r.) są swoistym tabu. W dniu 24 maja 1989 r. przeprowadzono wymianę pogranicznych terenów z Francją w celu poprawy warunków komunikacyjnych na przejściu kolejowym Francja-Luksemburg. Do Luksemburga włączono 7893 m² obszaru Francji (gmina Volmerange-les-Mines), przylegającego do luksemburskiego przemysłowego miasta Dudelange, które rozwinęło się tak, iż osiągnęło już granicę państwa (centrum leży ok. 2 km od granicy). W zamian Luksemburg przekazał Francji odpowiedni powierzchniowo fragment swego terytorium w tym samym rejonie (*Agreement...* 1989) (ryc. 4).

Luksemburg zawsze odgrywał w Europie znacznie większą rolę geopolityczną niż wynikająca z jego potencjału gospodarczego lub terytorialnego. W wiekach XIV i XV tutaj koncentrowała się władza nad wieloma krajami kontynentu. Podobna sytuacja powtórzyła się po drugiej wojnie światowej. W Luksemburgu usadowiła się prekursorka EWG - Wspólnota Węgla i Stali. Miasto to było poważnym kandydatem do roli stolicy zjednoczonej Europy (obok Brukseli i Strasburga),

Ryc. 4. Wymiana terytoriów przygranicznych pomiędzy Francją i Luksemburgiem w 1989 r. Źródło: opracowanie własne w oparciu o *Agreement...* 1989

Fig. 4. Replacing the border territories between France and Luxembourg in 1989. Source: own elaboration based on *Agreement...* 1989

W Luksemburgu mieści się Europejskie Centrum Kongresowe Kirchberg (*Le Centre... 1967*), w którym stale obradują różne ciała administracyjne, polityczne, naukowe i gospodarcze naszego kontynentu. Swoją siedzibę w Luksemburgu ma Europejski Trybunał Sprawiedliwości (*European Court of Justice*), Europejski Bank Inwestycyjny (*European Investment Bank*) i Europejski Trybunał Obrachunkowy (*European Court of Auditors*). Funkcjonują tu również sekretariat Parlamentu Europejskiego oraz instytucje Komisji Europejskiej.

Jako członek NATO Luksemburg także wykazuje aktywność choć jego siły zbrojne są ograniczone jedynie do wojsk lądowych w sile ok. 800 osób, w tym zaledwie 450 zawodowych żołnierzy. Skromny wymiar armii luksemburskiej nie przeszkadza Wielkiemu Księstwu w udzielaniu się w międzynarodowych misjach pokojowych UNPROFOR i IFOR w krajach byłej Jugosławii, w natowskiej misji SFOR w Bośni i Hercegowinie, KFOR w Kosowie, ISAF w Afganistanie, w Libanie, misjach w Demokratycznej Republice Konga, Mali i Republice Środkowoafrykańskiej oraz uczestnictwie w Eurokorpusie (Lëtzebuenger Armé 2015).

W małej wiosce luksemburskiej Schengen położonej przy trójstyku granic Luksemburga z Francją i Niemcami podpisano 14 czerwca 1985 r. słynne porozumienie o zniesieniu granic pomiędzy państwami członkowskimi UE, które przystąpiły do Układu z Schengen.

Wysoką rangę zyskało także lokalne Radio Luksemburg założone w 1924 r., które począwszy od 1933 r. stało się rozgłośnią międzynarodową nadającą na falach długich w kilku językach (francuski, angielski, niemiecki, incydentalnie też polski). Rozgłośnia z nadajnikiem w Junglinster, a potem w Marnach, dobrze słyszalna w dużej części Europy, odegrała znaczącą rolę polityczną i kulturalną w okresie zimnej wojny. W latach 60. XX w. stała się wręcz symbolem muzyki młodzieżowej. Obecnie Radio Luksemburg należy do grupy medialnej RTL (Radio Television Lëtzebuerg), która jest właścicielem 54 stacji telewizyjnych i 29 rozgłośni radiowych w 10 państwach, co również świadczy o ponadpaństwowej randze Luksemburga i bardzo szerokim zasięgu jego oddziaływania.

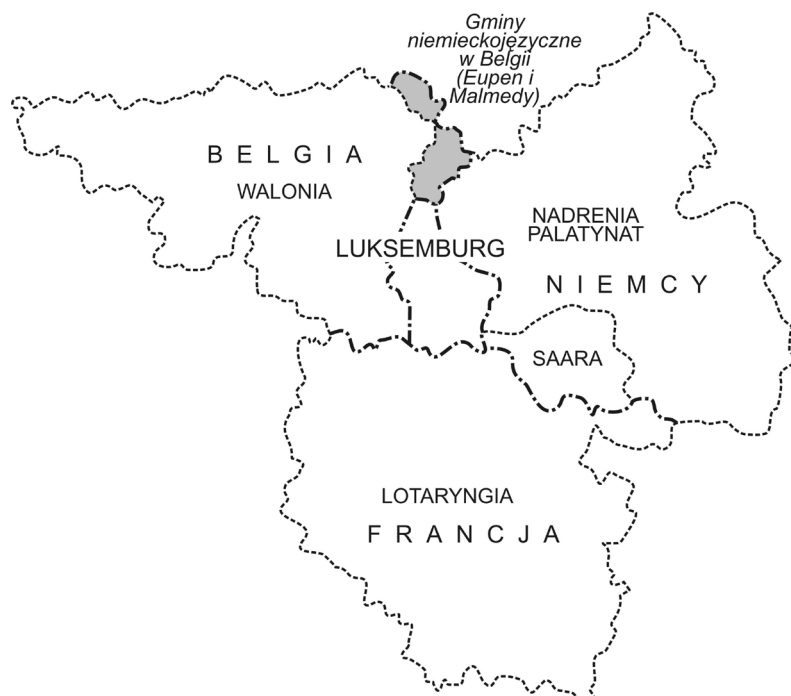
Międzynarodowe znaczenie Luksemburga odzwierciedla się też w fakcie, że przeciętny mieszkaniec Wielkiego Księstwa jest statystycznie biorąc największym europejskim poliglotą (średnio zna pięć języków). Niemal powszechnie znany jest, obok luksemburskiego, także francuski i niemiecki, wielu mieszkańców zna ponadto angielski i holenderski, a z uwagi na dużą liczbę imigrantów popularny jest portugalski i włoski. Dla R. Szula stosowanie dzisiaj w oficjalnych dokumentach władz Luksemburga języka francuskiego jest pozostałością po dawnej randze tego języka na świecie, gdyż Luksemburczykom bliższy jest w rzeczywistości język niemiecki, nie mówiąc już o samym luksemburskim (Szul 209, s. 46, 60, 63, 173).

Analiza czynników geopolitycznych wskazuje, że zarówno pod względem powierzchni jak i liczby ludności (543 tys. w 2013 r.) Wielkie Księstwo zalicza się do państw bardzo małych. Jest także państwem śródlądowym. Pod względem terytorium Luksemburg zajmuje 172, a pod względem populacji 173 miejsce na świecie.

Otoczony przez dwóch wielkich sąsiadów (Francja i Niemcy) oraz Belgię posiada skrajnie niekorzystny wskaźnik naporu politycznego (188,74), na który składają się nieco lepszy wskaźnik naporu terytorialnego (148,92) oraz znacznie gorszy wskaźnik naporu demograficznego (228,55) (Sobczyński 2006, s. 205).

Tak skromna pozycja Luksemburga w rankingu wielkości państwa nie znajduje potwierdzenia w innych rankingach. Kraj uzyskuje roczny produkt krajowy brutto (PKB) wielkości 60,1 mld dol., co lokuje go na 73 miejscu w świecie (przed Chorwacją i Bułgarią) (dane Banku Światowego za 2013). W przeliczeniu na mieszkańca daje to kwotę 111,2 tys. dol. i trzecie miejsce na świecie (po Monako i Liechtensteinie, a przed Norwegią). Również w innych rankingach Luksemburg lokuje się w ścisłej czołówce. Standard życia mierzony wskaźnikiem HDI (*Human Development Index*) sytuuje Luksemburg w 2014 r. na 21 miejscu w świecie (0,881), tuż po Francji, Austrii i Belgii, ale przed Finlandią i Włochami. Jednak pośród krajów Beneluxu Luksemburg zajmuje w tej kategorii miejsce najgorsze. Pod względem wskaźnika wolności ekonomicznej w 2015 r. Luksemburg jest notowany również na 21 pozycji w świecie (73,2). We wszystkich klasyfikacjach wolności gospodarczej, politycznej, religijnej Wielkie Księstwo jest umieszczane w wiodącej grupie absolutnie wolnych, w pełni demokratycznych państw. Luksemburczycy są w swoim kraju nieznaczną większością. W 2013 r. imigranci stanowili już 44,5% populacji, największe grupy mniejszościowe tworzyli Portugalczycy – 36,5% imigrantów, Francuzi – 15%, Włosi – 7,6%, Belgowie – 7,2%, Niemcy – 5,2%, Polacy 1,2%). Pomimo względnie słabej pozycji Luksemburczyków we własnym kraju nie występuje tu zjawisko ksenofobii.

Luksemburg stanowiący historyczny region średniowiecznej Europy, stał się dziś modelowym przykładem wielokulturowego regionu zjednoczonej Europy. Tendencje do odtworzenia Luksemburga w granicach historycznych dają się jedynie dostrzec w polityce euroregionalnej Wielkiego Księstwa. Luksemburg, jako całość, jest bowiem od 1995 r. członkiem euroregionu Saar-Lor-Lux-Rhin obejmującego sąsiednie jednostki administracyjne Belgii (prowincja Luksemburg i niemieckojęzyczne regiony Eupen i Malmedy), Niemiec (Kraj Saary oraz regiony Trewiru, Birkenfeld i Zachodniego Palatynatu z Kraju Nadrenia-Palatynat), Francji (Lotaryngia) czyli terytorium zbliżone, a miejscami nawet nieco przekraczające granice XV wiecznego Księstwa Luksemburg. W 2007 r. utworzono jeszcze większą ponadpaństwową strukturę nazwaną Większym Regionem (Greater Region) w celu ubiegania się przez jego stolicę, miasto Luksemburg, o tytuł Kulturalnej Stolicy Europy (otrzymał ten tytuł wspólnie z rumuńskim Sibiu). W skład tego regionu poza Wielkim Księstwem Luksemburga weszły: Lotaryngia z Francji (departamenty Moselle, Meurthe-et-Moselle, Meuse i Vosges), Walonia oraz regiony niemieckojęzyczne Eupen i Malmedy z Belgii, kraje związkowe Saara i Nadrenia-Palatynat z RFN (ryc. 5). Większy Region zamieszkuje 11,2 mln osób czyli 2,5% populacji UE, a obejmuje on powierzchnię 65 401 km². W regionie tym 160 tys. osób przekracza codziennie granicę państwową w drodze do pracy z czego aż 120 tys. udaje się do Luksemburga (Gaunard-Anderson 2007, s. 11). Jest to zatem

Ryc. 5. Większy Region Luksemburga

Źródło: opracowanie własne w oparciu o: http://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Region_of_Luxembourg#mediaviewer

Fig. 5. The Greater Region of Luxembourg

Source: own elaboration

region oddziaływania Wielkiego Księstwa, stanowiący ważny węzeł komunikacji lądowej i rzecznej, centrum produkcji i wydobywania surowców, położony na styku cywilizacji germańskiej i romańskiej (Dockendorf 2008, s. 7, Gaunard-Anderson 2015).

Utrzymywanie się struktur Większego Regionu także po ustaniu celu, w jakim go powołano świadczy o politycznej, ekonomicznej i kulturowej randze Wielkiego Księstwa na współczesnej mapie Europy i jego znaczącej pozycji geopolitycznej, znacznie przekraczającej rangę opartą jedynie na wielkości terytorium i populacji.

Literatura

Agreement concerning the rectification of the boundaries between France and Luxembourg (with annex). Signed at Luxembourg on 24 May 1989, 1989, UN Treaties no 28887 France and Luxembourg.

Balicki J., Bogucka M., 1989, Historia Holandii, Ossolineum, Wrocław.

Binsfield G. (red.), 2004, Grand Duchy of Luxembourg, Service information et presse du gouvernement luxembourgeois, Luxembourg.

- Die Stadt Luxemburg kurz dargestellt, 1978, Staatsministerium Informations- und Pressdienst, Großherzogtum Luxemburg, Luxemburg.
- Dockendorf G. (red.), 2008, Luxembourg and Greater Region. European Capital of Culture 2007. Final report, Luxembourg.
- Dostert P., Margue P., 2002, The Grand Ducal Family of Luxembourg, Service information et presse du gouvernement luxembourgeois, Luxembourg.
- Gaunard-Anderson M.-F., 2007, French border regions in the context of European integration: the development of euroregions [w:] M. Koter, K. Heffner (red.), Regions in the process of European integration. Dilemmas of regional policy in the European Union, "Region and Regionalism", Łódź-Opole, no 8, vol. 2, 7-15.
- Gaunard-Anderson M.-F., 2015, Transborder conservation of natural and cultural heritage. Analysis of the Greater Region policies and results [w:] M. Sobczyński, A. Rykała (red.), Geographical-political aspects of the transborder conservation of natural and cultural heritage, "Region and Regionalism", Łódź-Opole, nr 12 (w opracowaniu).
- Jameson G.O.D., 1973, Short history of Holland, Belgium and Luxembourg, Stanford.
- Köller H., 1981, Luxemburg [w:] Kleine Enzyklopädie Weltgeschichte, Band 2, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 27-28.
- Łaptos J., 1995, Historia Belgii, Ossolineum, Wrocław.
- Łaptos J., 2001, Luksemburg [w:] A. Pankowicz, A. Podraza (red.), Europa, cz. I, Encyklopedia historyczna świata, Opres, Kraków, 412-418.
- Łaptos J., 2002, Historia Luksemburga [w:] J. Łaptos (red.), Historia małych krajów Europy, Ossolineum, Wrocław, 151-240.
- Le Centre Europeen de Kirchberg a Luxembourg, 1967, Service Information et Presse du Gouvernement luxembourgeois, Comité de Coordination pour l'Implantation d'Institutions et d'Organismes Européens à Luxembourg, Luxembourg.
- Lëtzebuenger Armé, 2015, <http://www.armee.lu> [7.03.2015].
- Margue P., 1979, A Short history of Luxembourg, Information and Press Department, Ministry of State, Grand Duchy of Luxembourg, Luxembourg.
- Ordonnance no 212, 1949, Journal Officiel du Commandement en Chef Français en Allemagne. Gouvernement Militaire de la Zone Française d'Occupacion, Baden Baden., nr 262, 1-2.
- Péporté P., 2007, The creation of medieval history in Luxembourg, University of Edinburgh, Edinburgh.
- Piotrowicz L., 1985, Atlas do historii starożytnej, PPWK, Warszawa.
- Sobczyński M., 2006, Państwa i terytoria zależne. Ujęcie geograficzno-polityczne, Wyd. A. Marszałek, Toruń.
- Sobczyński M., 2011, Historical region of Luxembourg in the structures of European Union [w:] M. Sobczyński, A. Rykała (red.), Historical regions in the structures of European Union. General issues and policy of European Union towards historical regions, "Region and Regionalism", Łódź-Opole, nr 10, vol. 1, 85-102.
- Szul R., 2009, Język, naród, państwo. Język jako zjawisko polityczne, PWN, Warszawa.
- The Constitution of the Grand Duchy of Luxembourg of October 17, 1868, 1976, [w:] P. Majerus (red.), The institutions of the Grand Duchy of Luxembourg, Information and Press Department, Ministry of State, Grand Duchy of Luxembourg, Luxembourg, 64-80.
- Thewes G. (red.), 2008, About... History of the Grand Duchy of Luxembourg, Information and Press Service of the Luxembourg Government, Luxembourg.

Treffers-Daller J., Willemyns R., 2002, Aspects of the Romance-Germanic Language Border. An introduction [w:] J. Treffers-Daller, R. Willemyns (red.), Language contact at the Romance-Germanic language border, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 23, nr 1-2, Clevedon, 1-9.

Summary

The Grand Duchy of Luxembourg, just like Andorra, Lichtenstein, San Marino and the Channel Islands, belongs to the relics of European feudal system. Despite such genesis, at the same time Luxembourg remains a modern Western European country with a very high standard of living. The complex history of Luxembourg resulted in the fact, that the Grand Duchy is just a part of historical region of Luxembourg divided into four countries – Luxembourg, Germany, Belgium and France. The historical changes of the territorial shape of the Luxembourg as the separate country was describe in the paper.

Luxembourg has always played a far more significant role, than it would result from its economic or territorial potential. Considering both, the area size and the number of inhabitants, the Grand Duchy qualifies as a very small country. It is also an inland country. It is ranked as the 172th largest territory and the 173th population in the world. Surrounded by two huge neighbours (France and Germany) and Belgium it has an extremely disadvantageous political pressure index. Such a modest position of Luxembourg in the ranking of countries' size is not reflected in other rankings. It has a GDP of 60.1 billion USD, which is a 73th result in the world. It is \$111.2 thousand per capita and the highest score in the world. Other rankings also place Luxembourg relatively high. The standard of living measured in Human Development Index places Luxembourg as 21th country in the world in front of Finland and USA. Considering the index of economic freedom, Luxembourg comes 21th. In all the rankings of economic, political or religious freedom, the Grand Duchy is in the leading group of absolutely free and fully democratic countries.

Despite the fact, that the Luxembourgers are only a slight majority in their own country (immigrants constitute 44.5% of the total population) there is no such thing as xenophobia in Luxembourg.

Luxembourg is also home to Kirchberg European Centre where different European administrative, political, scientific and economic entities hold meetings and conferences. Luxembourg also hosts the European Court of Justice, European Investment Bank and European Court of Auditors, as well as the Secretariat of the European Parliament and institutions of the European Commission.

Luxembourg, being a historical region of the medieval Europe, has become a model example of a multicultural region of the united Europe.